

Miriam UHRINOVÁ
Jozef ZENTKO
Katolícka univerzita
Ružomberok
Slovensko

Fotografia ako dôležitý prvok spoznávania kultúry

Photography as an important element of learning about culture

Priestor pre tvorivú prácu spojenú s využívaním fotografie je v súčasnej pedagogickej realite pomerne rozsiahly. Ide o rôzne aktivity spojené s tvorbou fotografie, ako aj činnosti zamerané na prácu s konkrétnou historickou fotografiou s duchovným, najčastejšie antropologickým alebo materiálnym odkazom. Pre činnosti tohto druhu sú najvhodnejšie fotografie historické zachytávajúce určitú dejovú líniu spojenú s prezentáciou národného a ľudového umenia vo všetkých tematických oblastiach. Práve pozornosť zameraná na tradičnú ľudovú kultúru je v súčasnom technickom pokroku poznačenom priestore veľmi dôležitá. Plní tiež nezastupiteľne miesto v súčasnom výchovno-vzdelávacom procese. Tento rozmer poznávania kultúry je výrazne aktuálny práve dnes, kedy sa formuje a vytvára aj nová európska identita. Je nevyhnutné, aby kultúrnu základňu spoločenstva vytváralo aj kultúrne ľudové bohatstvo jednotlivých štátov. Práve ľudové umenie je v tomto kontexte nosným fundamentom kultúrnych a morálnych hodnôt daného národa¹.

Poznanie histórie a historických artefaktov je neodmysliteľnou súčasťou základného vzdelania každého jednotlivca. Je vhodné, ak je dieťať už v predškolskom veku so zreteľom na vek primerané schopnosti ponúkaná základná informácia o histórii a historických pamiatkach. Dieťa/žiak sa

---

¹ Por. ORDON U., PEKALA A., *Walory folkloru w edukacji społecznej. 50-lecie Zespołu Pieśni i Tańca „Śląsk” im. S. Hadyny*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Częstochowa 2003, s. 9.

s históriou stretáva v rôznych rozprávkach, resp. príbehoch, v ktorých je často vykreslený život, kultúra či tradície dávnych čias. Tieto prvé kontakty s históriou sú nevtieravou motiváciou a nosným fundamentom pre kontinuálne rozvíjanie záujmu o dejiny všeobecné, či národné v celom výchovno-vzdelávacom procese, či už v primárnom alebo neskôr v sekundárnom vzdelávaní.

Stretnutie s históriou nám môžu sprostredkovať aj historické pamiatky, múzeá, skanzeny, galérie, sakrálne pamiatky, historické mlyny, či pamätné domy významných osobností. Pre tvorivú prácu sú však mimoriadne podnetné aktivity spojené s obsahovou a tematickou analýzou jednotlivých historických fotografií. Tieto činnosti sú aktuálne práve vtedy, ak sa návšteva tej ktorej inštitúcie či zariadenia nedá uskutočniť.

Kultúrnosť každého národa sa prejavuje i poznaním jeho etnokultúrnych tradícií. Preto organickou súčasťou výchovy a vzdelávania na všetkých typoch a stupňoch škôl počnúc predškolským vzdelávaním by malo byť oboznamovanie s ľudovými tradíciami v prejavoch hmotnej, ale aj duchovnej kultúry².

Tradičná ľudová kultúra vytvára výrazný priestor pre možnosti utvárania kladných hodnôt k zachovávaniu kultúrneho dedičstva, ktoré je jedným z najdôležitejších konštruktov národnej identity.

Napodiv dnešnému voľnomyšlienkárskeho, často na podklade rôznych alternatívnych pohľadov obohatenému vnímaniu výchovy, je dobré poukazovať v rámci výchovy dieťaťa na hodnotu tradície. Dalo by sa povedať, že vnímanie tradícií sa stáva zdrojom istoty, o ktorú je možné sa oprieť resp. z nej vychádzať³.

Štátny pedagogický ústav v Bratislave v tejto súvislosti pripravil prierezovú tému *Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra* ako súčasť Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 1 (bližšie pozri www.minedu.sk). Cieľom zaradenia prierezovej témy Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra do vyučovania je motivovať žiakov získavať, rozvíjať a utužovať svoje postoje k morálnym hodnotám ako sú vlastenectvo, národná identita, kresťanské tradície. Pomocou prierezovej témy žiaci získajú vedomosti o minulosti a súčasnosti svojho kraja, regiónu, Slovenskej republiky s cieľom vytvárania pocitu hrdosti na svoje dejiny, kresťanskú a tradičnú ľudovú kultúru, prírodné krásy. Je to dobrá forma nielen na spoznávanie, ale aj na ochraňovanie a zveľaďovanie kultúrneho dedičstva našich predkov. Uvedená prierezová téma sa skladá z dvoch navzájom prepojených častí: regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra. Regionálna výchova je zameraná na poznanie regiónu, pričom veľkosť regiónu si volí škola. Môže to byť región obce, okresu, kraja alebo aj celé územie Slovenskej republiky⁴.

² ČELLÁROVÁ L., *Ľudové tradície a remeslá na Slovensku a ich využitie v štúdiu učiteľstva I. st. ZŠ*, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 1997.

³ JURČOVÁ Z., *Esperienza e narrazione nello svelamento del senso*, A.F. Roma, Roma 2009.

⁴ Návrh zabezpečenia výučby vlastenectva, vrátane národných a kresťanských tradícií ako systém výučby, 2010.

Regionálna výchova je v tomto kontexte nosným fundamentom kultúrnych a morálnych hodnôt daného národa. Záujem o tradičnú ľudovú kultúru, ktorá je nosnou obsahovou náplňou regionálnej výchovy, ponúka výrazné a inšpiratívne možnosti utvárania kladných vzťahov k zachovávaniu hodnôt historických, kultúrnych a národných. Nosnou dejovou líniou plynulého rešpektovania a prijímania ľudovej kultúry môže regionálna výchova zabezpečiť v edukačnom procese správnu cestu výchovy k úcte k národu a jeho tradíciám.

Ľudovú kultúru možno charakterizovať ako systém akumulovaného poznania, vzorov správania a materiálnych i nemateriálnych produktov ľudskej činnosti prenášaných z generácií na generáciu v špecifickej sociálnej vrstve globálnej spoločnosti, označenej ako ľud⁵. Môžeme ju obsahovo rozdeliť na materiálnu a duchovnú ľudovú kultúru.

Fotografie⁶ nám slúžia ako prostriedok pri porovnávaní života v minulosti a dnes, pričom môžeme porovnávať stavby, vybavenie kuchyne, domácností, odev a pod. Fotografiu vytvára človek, aby ju následne vnímal resp. pozoroval iný človek⁷. Jednou z tvorivých aktivít je napr. vytvorenie zaujímavých otázok k vybraným fotografiám za určitý čas. Touto činnosťou sa rozvíja pozorovací talent pri analýze námetu zobrazeného na fotografii. Rozvíja sa tvorivosť a následne pohotovosť reagovať na daný podnet.

Pri práci s historickou fotografiou si môžeme všímať materiálne resp. duchovné zázemie, ktoré je prítomné na samotnom obrázku. Ide o:

- pozorovanie a následne predstavenie spôsobu odievania, spôsobu zdobenia a skrášľovania tela (účes, módne doplnky, šperky bižutéria), všetko nám predstavuje kultúru a estetiku danej doby resp. spoločenskej vrstvy (il. 1);
- pozorovanie a následne predstavenie bytovej kultúry, prostredia, v ktorom je vizuálne zachytená daná postava resp. niekoľko postáv – figurálna kompozícia. Tieto prvky si všímame pri fotografiách portrétových;
- pozorovanie a následne predstavenie mestskej dobovej resp. ľudovej architektúry, prírody a pod. V tejto rovine si všímame interiérové resp. exteriérové prostredie, ktoré vytvára kulisu figurálnej kompozície alebo jednotlivca;
- porovnávanie jednotlivých historických fotografií so súčasnosťou.

⁵ RATICA D., Ľudová kultúra. In: Botík, J. a kol. 1995. *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*, VEDA, Bratislava 1995.

⁶ Fotografiu môžeme charakterizovať ako obraz ktorý je vytvorený svetlom a následne chemickým spracovaním svetlocitlivých, tzv. fotografických materiálov. Por. MORVAY G. a kol., *Fotolexikon*, Alfa, Bratislava 1988. Z výpovedného hľadiska môže byť fotografia aj jednoduchým záznamom resp. konštatovaním skutočnosti najmä ak ide o fotografiu zachytávajúcu skutočnosť aj v jej prirodzených farbách alebo ju môžeme vnímať ako Estetický odraz skutočnosti, ktorý sa prejaví v umelecky účinnom diele, nesúcom pečať a zámer svojho druhu. Bližšie por. GREGOROVÁ A., *Fotografická tvorba. Náčrt estetiky a teórie umeleckej fotografie*, Osveta, Martin 1972.

⁷ ŠMOK J., *Za tajomstvami fotografie*, Osveta, Martin 1975.

Pre prácu s fotografiou je možné v rámci interdisciplinárnych vzťahov využívať receptívnu a aktívnu výtvarnú prácu. Pre výtvarne aktivity je vhodné dotvárať farebné varianty a kompozíciu najmä pri čiernobielych fotografiách. Využívať tiež možno rôzne výtvarné techniky, či už klasické formou rôznych koláží alebo súčasne s využívaním informačných technológií.

V nasledujúcej tabuľke (tab. 1) uvádzame návrh zaradenia prvkov regionálnej výchovy so zameraním na vizuálnu antropológiu v edukačnom procese v primárnom vzdelávaní podľa jednotlivých vzdelávacích oblastí v Štátnom vzdelávacom programe pre 1. stupeň základných škôl (ISCED 1).

Tab. 1. Prvky regionálnej výchovy so zameraním na vizuálnu antropológiu uplatniteľné vo vzdelávacích oblastiach Štátneho vzdelávacieho programu pre 1. stupeň ZŠ (ISCED 1)

Isced 1 Vzdelávacia oblasť	Predmety	Návrh na možné zaradenie prvkov regionálnej výchovy v štátnom vzdelávacom programe isced 1
Jazyk a komunikácia	Slovenský jazyk a literatúra	Rozvíjanie komunikatívnych a čitateľských kompetencií – poznávanie vlastného jazyka, ktorý možno chápať i ako znak národnej a individuálnej identity. Vytváranie textu k jednotlivým fotografiám.
	Cudzí jazyk	Poznávanie spôsobu života ľudí v iných krajinách, ich krajinu, ako aj ich kultúrne tradície s následným porovnávaním s vlastnými regionálnymi podmienkami.
Umenie a Kultúra	Výtvarná výchova	Umelecké vyjadrenia žiakov na tému slovenského kultúrneho dedičstva so zameraním na región, chápať význam kultúrnych a umeleckých pamiatok. Spoznávať krásu ľudového umenia. Podnety z fotografií. Tvorby koláže a montáže z fotografií. Možnosť dopĺňania časti fotografií prostredníctvom kresby, maľby, grafiky, reliéfu. Výtvarne reakcie na pamiatky v obci. Výtvarne hry s fotografiou. Vytváranie dejovej línie prostredníctvom dramatizácie inšpirovanej vizuálnym objektom.
Človek a hodnoty	Náboženská výchova	Rozvíjanie pochopenia a tolerance vo vzťahu k iným národnostiam a konfesiam, formovanie identity človeka a jeho hodnotovej orientácie rozvíjanie kresťanských tradícií. Nácvik Betlehemskej hry a Hry o sv. Dorote prostredníctvom pozorovania fotodokumentácie.

Pre tvorivú prácu s fotografiou sú mimoriadne vhodné snímky popredných slovenských autorov ako napr. Martin Martinček⁸ a Karol Plicka⁹, ktorí vo vizuálnej antropológii zastávajú fundamentálny post. Vo svojej tvorbe, ktorá je citlivou prezentáciou slovenského ľudu zachytávajú dedičstvo prevažne duchovnej kultúry Slovenska. Samozrejme popredné miesto zastávajú rodinné historické fotografie zachytávajúce udalosti, predmety, osoby či samotnú ľudskú činnosť. V samotnej fotografii zachytávajúcej rôzne udalosti duchovnej kultúry je dôležitá tiež voľba okamihu expozície¹⁰. Výrazné je to pri zaznamenávaní rôznych pohybov, najčastejšie pri ľudovom divadle či ľudovom tanci (il. 2).

Vizuálna tvorba sa v edukačnom priestore ľahko uplatňuje v dôležitých medzipredmetových vzťahoch. Vo väčšine vyučovacích predmetov v primárnom vzdelávaní sa ponúka možnosť uplatnenia ľudovej kultúry pri jednotlivých edukačných témach počas celého školského roku. Vzhľadom na súčasné možnosti integrácie moderných technológií do edukačnej praxe je možné využiť aj multimédiá¹¹. Za najvhodnejší však môžeme považovať vyučovací predmet výtvarná výchova. Spoznávaním ľudového umenia prostredníctvom skúmania starých fotografií, ktoré môžeme považovať za dôležitý príklad výtvarnej inšpirácie sa u detí vytvára aj potrebný vzťah k národu, histórii a a kultúrnej rôznorodosti.

Literatúra

- BLAHÚTOVÁ, D., MACKO, J., STOLLÁROVÁ, N., *Multimedia Elements in Biology and Chemistry Education*, „Informatologia” 2011, No. 4 (2011), p. 353–354.
- ČELLÁROVÁ, L., *Ľudové tradície a remeslá na Slovensku a ich využitie v štúdiu učiteľstva I. st. ZŠ*, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica 1997.

⁸ Narodil sa 30. januára v Liptovskom Petre. Zomrel 2. mája 2004. v Liptovskom Mikuláši. Vstup tohto fotografa bol pre československú fotografiu mimoriadne rozhodný a okamžitý. Za krátke obdobie vytvoril osobité dielo. Z hľadiska historického priniesol do priestoru výtvarnej fotografie nové chápanie a znaky fotografie ako výtvarného média. Bližšie por. MATUŠKA A., MARTINČEK M., DVOŘÁK K., Vrchári, Osveta, Martin 1975, tiež por. MARTINČEK M., PAUER M., Ako sa krúti svet, Slovart, Bratislava, tiež por. MARTINČEK M., Čas slnka, Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 2000.

⁹ Narodil sa 14. októbra 1894 vo Viedni. Zomrel 5. mája 1987 v Prahe. Stála expozícia jeho tvorby je nainštalovaná v Národopisnom múzeu v Martine – Múzeu Karola Plicku v Blatnici. Predstavuje nám popredného slovenského fotografa, hudobníka, muzikológa, režiséra zberateľa ľudových tradícií a folklóru.

¹⁰ ŠMOK J., *Za tajomstvami fotografie*, Osveta, Martin 1975.

¹¹ BLAHÚTOVÁ D., MACKO J., STOLLÁROVÁ N., *Multimedia Elements in Biology and Chemistry Education*, „Informatologia” 2011, No. 4 p. 353–354.

- GREGOROVÁ, A. *Fotografická tvorba. Náčrt estetiky a teórie umeleckej fotografie*, Osveta, Martin 1972.
- JURČOVÁ, Z., *Esperienza e narrazione nello svelamento del senso*. A.F. Roma, 2009.
- MARTINČEK, M., *Čas slnka*, Vydavateľstvo Matice slovenskej, Martin 2000.
- MATUŠKA, A., MARTINČEK, M., DVOŘÁK, K. *Vrchári*, Osveta, Martin 1975.
- MARTINČEK, M., PAUER, M., *Ako sa krúti svet*, Slovart, Bratislava 1975.
- MORVAY, G. a kol., *Fotolexikon*, Alfa, Bratislava 1988.
- Návrh zabezpečenia výučby vlastenectva, vrátane národných a kresťanských tradícií ako systém výučby*, 2010.
- ORDON, U., PEKALA, A., *Walory folkloru w edukacji społecznej. 50-lecie Zespołu pieśni i tańca „Śląsk” im. S. Hadyny*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Częstochowie, Częstochowa 2003.
- RATICA, D., *Ľudová kultúra*, [w:] *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I*, Botík, J. a kol., VEDA, Bratislava 1995.

Summary

The paper gives an overview of activities and actions to discover cultural heritage through the work with historical photographs. The work focuses on the field of contemporary educational reality with attention to the place of art in the primary education. Thematic context of the paper is made with regard to ISCED 1.

Keywords: Photograph, folk culture, folk art, art, educational program.

II. 1. *Sviatočný odev* – žena z *Abrahamoviec*
(foto: archív rodiny Tomaškovičovej-
-Regecovej)

II. 2. *Tanec* – *Ovčí vzdych* (foto: archív rodiny Kandráčovej)